

§ 16. Праўда і прыгажосць у мастацтве Нідэрландаў

У культуры еўрапейскіх дзяржаў, якія знаходзяцца на поўначы ад Італіі, ідэй Рэнесансу атрымалі распаўсюджанне толькі з XV стагоддзя. Сярэдневяковыя традыцыі, умацаваныя ў культуры, перашкаджалі ўвасабленню гуманістычных вобразаў. Адраджэнне ідэалаў Антычнасці не мела тут настолькі выразнай формы, як у Італіі.

Асаблівасці мастацтва Паўночнага Адраджэння. Развіццё рэнесансных ідэй у краінах Цэнтральнай Еўропы было больш хуткаплынным і завяршылася да канца XVI стагоддзя. Тым не менш на эпоху Адраджэння прыйшоўся росквіт мастацкай культуры Нідэрландаў, Германіі, Францыі. У гэтых краінах Рэнесанс атрымаў своеасаблівыя рысы. Адзначаючы адметнасць мастацтва гэтых краін, італьянцы далі яму назву *Паўночнае Адраджэнне*.

Асаблівасці мастацкай культуры Паўночнага Адраджэння	
Вобраз чалавека	Цэнтральным вобразам у мастацтве Паўночнага Адраджэння быў чалавек. Аднак мастакі не імкнуліся надаць яму ідэальныя рысы. Яны паказвалі чалавека такім, які ён ёсць, падкрэсліваючы яго характар і манеры.
Цікавасць да народнай культуры	Упершыню ў гісторыі мастацтва майстры Паўночнага Адраджэння звярнуліся да народнай культуры, абыгрываючы яе ў сваіх творах. У творчасці мастакоў знайшлі месца эпізоды з жыцця простых людзей, фальклорныя матывы.
Увага да навакольнага свету	Асаблівую ўвагу мастакі Паўночнага Адраджэння надавалі адлюстраванню навакольнага свету. Яны дэталёва перадавалі інтэр'ер, прыроднае багацце. Пазней гэта паслужыла асновай для развіцця жанраў пейзажа, нацюрморта.

Цікавы факт

У эпоху Адраджэння алейныя фарбы гатавалі з выкарыстаннем раслінных смол і алей. Старыя майстры рупліва захоўвалі сакрэты рэцэптаў сваіх фарбаў. Ян ван Эйк дабаўляў у фарбы льняны алей, Альбрэхт Дзюрэр — арэхавы, Рафаэль — каштанавы, Тыцыян — макавы.

Ян ван Эйк. Асаблівасці мастацтва Нідэрландаў гэтага перыяду ярка ўвасабіліся ў творчасці мастака *Яна ван Эйка*. Разам са сваім старэйшым братам Губертам ён стаў сапраўдным рэфарматарам у галіне жывапісу. Напрыклад, браты ван Эйк удасканалілі састаў алейных фарбаў. Нідэрландскім майстрам удалося стварыць фарбы, якія доўга не сохлі, не выцвіталі і не трэскаліся, стагоддзямі захоўваючы колеры. Дзякуючы ван Эйкам алейныя фарбы перасталі выконваць другарадную ролю і з часам выціснулі тэхніку тэмперы — ужо не толькі ў Нідэрландах, але і ва ўсёй Еўропе.

Ян ван Эйк. Генцкі алтар (ніжня створка) (1432 г.)

Галоўным шэдэўрам Яна ван Эйка з'яўляецца знакаміты *Генцкі алтар*. Калі яго створкі расчыняюцца, перад прыхаджанамі сабора *Святога Баўбна* ў бельгійскім горадзе Гент узнікае дзівосная карціна свету зямнога і свету нябеснага. У расчыненым выглядзе алтар становіцца большым у шэсць разоў. Персанажы нібы ажываюць і становяцца ўдзельнікамі падзей.

Ян ван Эйк быў таксама выдатным партрэтystам: вобраз чалавека, паказанага на фоне пейзажу або інтэр'ера, азнаменаваў пачатак новай эпохі ў жывапісе Нідэрландаў.

Пэндзлю Яна ван Эйка належыць *парны партрэт мужа і жонкі Арнальфіні*, якія *нядаўна пабраліся шлюбам*. У карціне зашыфравана мноства знакаў і

◀ **Ян ван Эйк.** Партрэт пары Арнальфіні (1434 г.)

▲ **Ян ван Эйк.** Партрэт пары Арнальфіні (фрагмент) (1434 г.)

сімвалаў. Усе дэталі не выпадковыя. Напрыклад, сабака, адданы сябар чалавека, паўстае сімвалам вернасці і добрабыту. У круглым люстэрку мы можам разгледзець самога мастака з палітрай. Тэму сям’і раскрываюць і прадметы хатняга ўжытку, і паставы мужа і жонкі, і іх размяшчэнне.

Карціна напісана з незвычайным тэхнічным майстэрствам. Мастаку ўдалося перадаць дзённае святло, што мякка льецца з акна, так глыбока, што глядач амаль адчувае фактуру прадметаў. Наватарства мастака заключаецца ў яго імкненні як мага больш дакладна ў сваіх творах перадаць рэальнасць — амаль як у люстэрку на карціне. Менавіта гэтая карціна лічыцца адной з першых, падпісаных самім аўтарам.

Пазнаёмца з гісторыяй Генцакага алтара ў інфармацыйных крыніцах. У чым, па-вашаму, заключаецца ўнікальнасць гэтага твора мастацтва? Што прымушае людзей розных краін свету і сёння наведваць сабор Святога Бавона ў Бельгіі?

Іеранім Босх. Адным з самых вядомых і загадкавых мастакоў Паўночнага Адраджэння з’яўляецца нідэрландскі жывапісец *Іеранім Босх*. Большасць яго карцін напісана на рэлігійныя сюжэты. Але, нягледзячы на гэта, у іх уражае злучэнне сярэднявечных фантазій і сімвалаў з рэалістычнымі дэталямі і элементамі фальклору. Зразумець і растлумачыць вобразы фантастычных персанажаў Босха складана. З аднаго боку, яны народжаны ўяўленнем самога мастака, з другога — звязаны з народнай творчасцю.

Аднак многія свае сюжэты Босх падглядаў у рэальным жыцці. Напрыклад, сцена, паказаная на карціне «*Фокуснік*», магла адбыцца на рынкавай плошчы.

Іеранім Босх. Створка трыпціха «Спакушэнне святога Антонія» (фрагмент) (1505 г.)

Іеранім Босх. Фокуснік (1475—1480 гг.)

Мы бачым, як працуюць вулічныя шарлатаны. Адзін з іх, адцягваючы ўвагу прастака, паказвае фокус з напарсткамі. Ён прымушае небарак паверыць, што ў яго з рота выскачыла жаба. У гэты час бадзяга выцягвае з чужой кішэні кашалёк.

У гэтай карціне цікавыя дэталі. Напрыклад, сава ў кошыку махляра або маленькі сабачка ў забаўным касцюмчыку... Дэталі ў творах Босха служаць пэўным мэтам. Кожная з іх завершана і старанна прапрацавана. Геніяльнасць мастака заключаецца ў тым, што ўсе яны віртуозна злучаны адна з адной і ствараюць цэльны сэнс, адзіны сюжэт.

Пазнаёмцеся з карцінамі Іераніма Босха ў параграфі і на кампакт-дыску. Якія сюжэты пераважалі ў яго творчасці?

Пітэр Брэйгель Старэйшы (Мужыцкі). Не менш загадкавым мастаком Паўночнага Адраджэння быў *Пітэр Брэйгель Старэйшы*. Яго, як і іншых нідэрландскіх мастакоў гэтага перыяду, хвалявала праблема перадачы прасторы.

У адной з карцін цыкла, прысвечанага порам года, — «*Паляўнічыя на снезе*» — жывапісец для стварэння эфекту глыбіні выкарыстаў незвычайныя для Рэнесансу прыёмы. Ён адлюстравваў зімовы пейзаж, неад'емнай часткай якога выступае чалавек. Мастак выбраў цікавы ракурс, каб паказаць пейзаж: гэта не панарама, якая адкрываецца на ўзроўні вачэй, а выгляд зверху, з прыгорка.

Кампазіцыйная будова карціны таксама незвычайная. На пярэднім плане можна бачыць паляўнічых у акружэнні сабак. Менавіта гэтая група задае напрамак асноўнай дыяганалі кампазіцыі. Паляўнічыя паказаны ў руху, са спіны — так, як бачыў іх мастак. Перад імі адкрываецца від на сельскую мясцовасць. Разам з

Пітэр Брэйгель Старэйшы.
Паляўнічыя на снезе (1565 г.)

паляўнічымі мы, гледачы, назіраем за падзеямі аднаго зімовага дня. Мы можам бачыць, як хтосьці па мосце нясе ахапак галля, хтосьці рыбачыць, а хтосьці заняты гульнямі ці катаецца на каньках.

У кампазіцыі ёсць і іншая дыяганаль. Яе акрэсліваюць лініі пагоркаў, схілы дахаў дамоў. Скрыжаванне дзвюх дыяганалей не толькі дазваляе мастаку адлюстраваць узгорысты рэльеф мясцовасці, але і стварае ўражанне руху. З дапамогай каларыту Пітэр Брэйгель Старэйшы вылучае ў кампазіцыі два планы: пярэдні, вытрыманы ў больш цёмных і цёплых тонах, і задні, перададзены ў больш светлай, «марознай» колеравай гаме.

Брэйгель упершыню сур'ёзна падышоў да трактоўкі бытавых сцэн. Кожная яго карціна ператвараецца ў падрабязны расказ пра жыццё простых людзей. Менавіта таму мастака і празвалі «Мужыцкі». Ва ўсіх яго творах лёгка вылучыць асобныя фрагменты і дэталі. Іх можна разглядаць бясконца, таму што кожны фрагмент — асобны сюжэт, асобная гісторыя. Толькі злучаючыся, яны ўтвараюць агульную панараму жыцця.

Разгледзьце ўважліва карціну Пітэра Брэйгеля «Фламандскія прыказкі» на дадатковай старонцы. Пазнаёмцеся з некаторымі прыказкамі, адлюстраванымі ў творы. Знайдзіце адпаведныя ім фрагменты на карціне.

Нідэрландскім мастакам навакольны свет здаваўся вабным і цікавым. Яны завастралі ўвагу на самых дробных дэталях. У чалавеку яны падкрэслівалі тое адметнае, што характарызуе яго максімальна дакладна. У навакольным асяроддзі жывапісцы вылучалі сімвалы і знакі, якія дапамагаюць выразна паказаць аблічча чалавека, раскрыць яго ўнутраны свет.

Пытанні і заданні

1. Пазнаёмцеся ўважліва з карцінамі нідэрландскіх мастакоў. Якія дэталі дапамагаюць вам больш даведацца пра жыццё людзей у XV—XVI стагоддзях? Назавіце некалькі дэталей і патлумачце, як вы разумееце іх значэнне. Якія дэталі вам незразумелыя і выклікаюць пытанні?

2. Фламандскага мастака Пітэра Брэйгеля Старэйшага лічаць найвялікшым мудрацом у мастацтве Паўночнага Адраджэння. Як вы думаеце, чаму?

3. Разгледзьце фрагменты карціны Брэйгеля «Дзіцячыя гульні» на дадатковай старонцы. Параўнайце гульні, у якія гулялі дзеці ў XVI стагоддзі і ў якія гуляюць цяпер. Назавіце сучасныя гульні. Раскажыце правілы сваёй любімай гульні.

4. Пазнаёмцеся ў інфармацыйных крыніцах з партрэтамі, створанымі Янам ван Эйкам. Яго персанажы — заможныя нідэрландскія бюргеры XV стагоддзя. Складзіце невялікае апавяданне пра партрэтную творчасць мастака, вылучыўшы агульныя рысы характараў і эмацыянальнага стану герояў; элементы касцюмаў, уласцівых гэтаму часу.

Творчая майстэрня

5. На радзіме Босха — у горадзе Схертахен-босху — штогод у чэрвені праводзіцца парад Босха. Па рацэ Дамель праплываюць «жывыя» персанажы карцін нідэрландскага фантаста. Жыхары горада і турысты, якія назіраюць за шоу, крычаць: «Сардэчна запрашаем дадому, Іераніму!» Прыдумайце невялікае рэкламнае паведамленне пра гэтую падзею для размяшчэння ў сродках масавай інфармацыі. Не забудзьце каротка ахарактарызаваць творчасць мастака, адлюстравачь актуальнасць яго спадчыны для сучаснікаў, знайсці словы для запрашэння глядачоў і турыстаў.

Парад Босха ў г. Схертахенбосху, Нідэрланды (XXI ст.)

§ 17. Пошук свайго шляху: выяўленчае мастацтва Германіі

У Германіі эпоха Адраджэння наступіла пазней, чым у Нідэрландах. Яе росквіт прыйшоўся на мяжу XV—XVI стагоддзяў. У гэты перыяд Германія была раздроблена, грамадства бунтавала супраць феадальнай улады і духавенства. Жорсткая рэлігійная барацьба, якая вылілася ў Рэфармацыю і Сялянскую вайну, прыйнесла ў мастацтва Германіі драматызм і эмацыянальнае напружанне.

Альбрэхт Дзюрэр. Сярод тытанаў Паўночнага Адраджэння вылучаецца *Альбрэхт Дзюрэр* — жывапісец, гравёр, матэматык, інжынер. У Германіі ён адным з першых пачаў пісаць партрэты. Большасць з іх, у традыцыях нідэрландскага мастацтва, была выканана на нейтральным, найчасцей чорным фоне. Яны праўдзіва, да драбніц перадаюць індывідуальнасць чалавека. Сярод іх ёсць і аўтапартрэты: Дзюрэр як ніводны іншы мастак свайго часу цікавіўся гэтым жанрам.

Адзін з аўтапартрэтаў Дзюрэр напісаў пасля першага наведання Італіі. Пад уражаннем ад італьянскай культуры мастак паказаў сябе па-новаму: як яшчэ досыць маладога чалавека з прыгожым тварам. Разумныя і крыху стомленыя вочы ўважліва пазіраюць на глядача. Паўнаватыя вусны абрамлены невялікай бародкай і вусамі. Падобныя мастацкія палотны былі характэрны для мастакоў эпохі Адраджэння. Упершыню на аўтапартрэце ў жывапісе Германіі мы бачым вольнага, упэўненага ва ўласным таленце мастака.

Альбрэхт Дзюрэр.
Аўтапартрэт (1498 г.)